

охорони. На практиці траплялися випадки звільнення від крим. відповідальності за незакон. порубку лісу, оскільки після вчинення злочину було прийняте рішення про необхідність проведення меліорації на цій ділянці лісу і вирубування тут усіх дерев; за халатність, що завдала збитків підприємству, на якому радикально змінилися умови господарювання, та ін.

Звільнення від крим. відповідальності при втраті діянням суспільно небезпеч. характеру слід відрізнити від випадків декриміналізації цього діяння, за якої закець виключає його з числа суспільно небезпеч. і кримінально протиправних. У такому разі застосовуються правила про зворотну дію в часі крим. закону, що усуває злочинність діяння (ст. 5 КК).

Лит.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. К., 2004; Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення. Д., 2013.

Ю. В. Баулін.

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ – відповідно до ч. 1 ст. 49 КК особа звільняється від крим. відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком закон. сили минули такі строки:

1) 2 роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеж. волі. При вирішенні питання, яке покарання є менш або більш суворим, ніж обмеж. волі, необхідно керуватися «драбиною» покарань, яка передбачена в ст. 51 КК, в якій ці покарання розташовані в порядку від менш суворого до

більш суворого. Відповідно до цього менш суворими, ніж обмеж. волі, є покарання, передбачені у підп. 1–8 ст. 51 КК, а саме: штраф; позбавл. військ., спец. звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавл. права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громад. роботи; випр. роботи, служб. обмеж. для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт. КК налічує майже 60 злочинів невеликої тяжкості, санкції яких передбачають покарання менш суворі, ніж обмеж. волі;

2) 3 роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеж. або позбавл. волі. Таких злочинів КК налічує майже 160;

3) 5 років – у разі вчинення злочину серед. тяжкості, тобто злочину, який кваліфіковано за статтею (частиною статті) КК, що передбачає осн. покарання у виді штрафу в розмірі не більше 10 тис. н. м. д. г. або позбавл. волі на строк не більше 5-ти років. Таких злочинів КК налічує понад 240;

4) 10 років – у разі вчинення тяжкого злочину, тобто злочину, який кваліфіковано за статтею (частиною статті) КК, в якій передбачене осн. покарання у виді штрафу в розмірі не більше 25 тис. н. м. д. г. або позбавл. волі на строк не більше 10 років. Таких злочинів КК налічує близько 150;

5) 15 років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину, тобто злочину, який кваліфіковано за статтею (частиною статті) КК, що передбачає осн. покарання у виді штрафу в розмірі понад 25 тис. н. м. д. г., позбавл. волі на строк понад 10 років або довічного позбавл. волі. Таких злочинів КК налічує майже 100.

В усіх випадках йдеться про вчинення злочину закінченого чи незакінченого, вчиненого одноосібно чи у співучасті.

Підстава звільнення особи від крим. відповідальності за ст. 49 КК – сприятливий вплив певних строків давності з дня вчинення злочину до набрання закон. сили обвинувальним вироком суду, яким особа засуджена за вчинений нею злочин певної тяжкості. Строки давності, встановлені законом стосовно кожної із зазначених вище 5-ти груп злочинів і їх тривалість, залежать від ступеня тяжкості вчиненого злочину: чим більш тяжким є злочин, тим більш тривалим є строк давності.

Почат. днем, з якого обчислюється строк давності, є день, наст. за днем, коли злочин був вчинений.

Сплив строку давності для злочинів із матеріальним і форм. складом починається з дня завершення суспільно небезпеч. діяння (дії або бездіяльності), передбаченого крим. законом.

Строк давності щодо триваючих злочинів обчислюється з дня фактичного припинення дії або бездіяльності з волі або мимо волі особи (напр., з дня явки її із зізнанням, затримання тощо), а стосовно продовжуваних злочинів – з дня вчинення останнього тотожного діяння з числа тих, що об'єднані єдиним злочин. наміром і складають продовжуваний злочин.

Початком обчислення строків давності при поперед. злочин. діяльності слід вважати день, коли були припинені або не вдалися підготовчі дії чи злочин не був доведений до кінця з причин, що не залежали від волі винного. За співучасті почат. вважається день, у якому

була завершена та роль, що виконував конкр. співучасник.

Почат. момент строку давності обчислюється з першої секунди доби, яка настає після доби, протягом якої був вчинений злочин.

Кінцевим моментом спливу диференц. строків давності, що встановлені у підп. 1–5 ч. 1 ст. 49 КК і обчислюються повними роками, визнається остання секунда 24 год ост. доби відповід. року.

Строк давності продовжує спливати і в період слідства, і протягом суд. розгляду крим. справи і навіть після оголошення обвинувального вироку суду. Будь-які процес. дії протягом цих строків не припиняють їх спливу. Отже, якщо строк давності сприятливо впливає до дня набрання закон. сили обвинувальним вироком суду, то особа підлягає звільненню від крим. відповідальності незалежно від того, в якій стадії крим. процесу перебуває крим. справа щодо цієї особи.

Дотримання умов, передбачених ч. 1–3 ст. 49 КК, є безумовною й імперативною підставою звільнення особи від крим. відповідальності. Але із правила про обов'язковість звільнення особи від крим. відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності закон знає 2 винятки: факультативний та обов'язковий.

Факультативний виняток передбачено ч. 4 ст. 49 КК, згідно з якою питання про застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначене довічне позбавл. волі, вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавл. волі не може бути призначене

і замінюється позбавл. волі на певний строк.

Обов'язковий виняток із заг. правила про застосування давності полягає в тому, що давність не застосовується до осіб, які вчинили злочини проти основ нац. безпеки України або миру і безпеки людства, які вичерпним чином перелічені в ч. 5 ст. 49 КК, а саме: дії, спрямовані на насильниць. зміну чи повалення конст. ладу або на захоплення держ. влади (ст. 109 КК); посягання на терит. цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК); фінансування дій, вчинених з метою насильниць. зміни чи повалення конст. ладу або захоплення держ. влади, зміни меж території або держ. кордону України (ст. 110² КК); держ. зрада (ст. 111 КК); посягання на життя держ. чи громад. діяча (ст. 112 КК); диверсія (ст. 113 КК); шпигунство (ст. 114 КК); перешкоджання закон. діяльності ЗС України та ін. військ. формувань (ст. 114¹ КК); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК); порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК); застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК); геноцид (ч. 1 ст. 442 КК).

На осіб, які вчинили зазначені злочини, не поширюються строки давності, вони повинні бути піддані покаранню незалежно від часу, що минув з дня вчинення цих злочинів. При цьому таким особам може бути призначено покарання і у виді довічного позбавл. волі, якщо воно передбачене в санкції відповід. статті (частини статті) КК.

Лит.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. К., 2004.

Ю. В. Баулін.

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ХВОРОБОЮ

– вид звільнення від відбування покарання (його подальшого відбування). Хвороба є підставою для звільнення особи від покарання: 1) при її захворюванні на псих. хворобу (ч. 1 ст. 84 КК); 2) при захворюванні на ін. тяжку хворобу (ч. 2 ст. 84 КК); 3) при визнанні військовослужбовця непридатним до військ. служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК). Доцільність З. в. п. за х. зумовлена ідеєю про те, що покарання можуть відбувати тільки особи, які здатні повноцінно сприймати його каральну суть, піддаватися випр. впливу. Якщо ж, зважаючи на негативні зміни стану фіз. або псих. здоров'я винної особи після вчинення злочину, покарання не може досягти визначеної законом мети або здатне заподіяти при цьому їй лише страждання, воно не повинне реалізовуватись, а якщо особа вже відбуває покарання, його слід припинити.

З. в. п. за х. відповідно до ч. 1 ст. 84 КК можливе за наявності 2-х критеріїв – мед. (наявність псих. захворювання) та юрид. (хоча б однієї його ознаки – інтелектуальної або вольової). Мед. критерій свідчить про наявність в особі такої псих. хвороби, яка зазвичай має тяжкий характер, позбавляючи засудженого можливості усвідомлювати сусп. значущість своїх дій або керувати ними. Ін. псих. захворювання, які не тягнуть за собою зазначених наслідків (різні види псих. аномалій, нехворобливі розлади психіки тощо), за певних обставин можуть утворювати підставу для звільнення особи від відбування покарання за ч. 2 ст. 84 КК. Псих. хвороби традиційно вважаються вираженими форма-